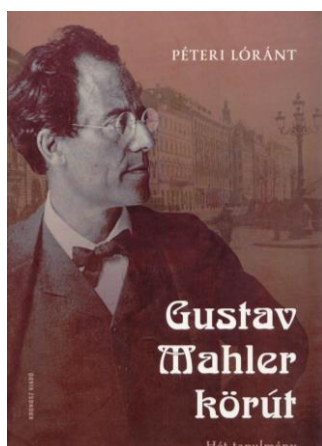

MAHLER – LELÉP A „TALAPZATRÓL”

Péteri Lóránt: *Gustav Mahler körút. Hét tanulmány*, Kronosz Kiadó, Pécs, 2023.

Bevallom, öröm és büszkeség tölt el, hogy éppen mindmáig „nagyon zenei” szülővárosom, Pécs rangos kiadója, a Kronosz adott otthont egy kívül-belül elegáns kötetben *Péteri Lóránt* hét, bátran ki merem mondani, halhatatlan Mahler tanulmányának. Szívből remélem, hogy a nemzetközi hírű zenekritikus (2014 óta a Liszt Ferenc Egyetem Zenetudományi Tanszékének vezetője, az olaszországi Gustav Mahler Kutatóközpont tudományos tanácsadó testületének tagja) megkapja azt az elismerést, hogy monográfia értékű kötete legalább angolul és németül is megjelenjék.

De addig is: ez a könyv ritka értékű jóvátétel, hiszen Mahlert, a zeneszerzőt, a Budapesti Operaház kurta három évig küzdő karnagyát és operaigazgatóját, 1888-tól 1891-ig a Teréz körút 7-es számú ház lakóját sok öröm és elismerés mellett nagyon sok fájdalom és meg nem értés érte fővárosunkban. Igaz, sokunk szívében létezik egy virtuális „Mahler körút” – az enyémben a hetvenes évek első fele óta, amikor a szegedi böcsészkaron, bár anglistaként, mégis részese lehettem Halász Előd tanár úr felejthetetlen, német nyelvű Mahler dalszöveg-elemzési szemináriumainak. Halász professzor úr gyakran idézte ott Bruno Walter szavait: „Zenei életem legnagyobb eseménye az volt, hogy megismerhettem Kathleen Ferrier és Gustav Mahler művészetét – ebben a sorrendben.”

Kathleen Ferrier és Bruno Walter

Gustav Mahler és Bruno Walter

Valóban, nem mindennapi egymásra-hangolódás, egymásnak teremtettség van abban, ahogyan az egykori angol telefonoskisasszony – tökéletes német kiejtéssel – minden Mahler dalciklust úgy adott elő, mint aki nem szerepel, hanem át- és megél minden hangot. Számomra ezek közül az egyik holtig bennem élő *A fiú csodakürtje (Des Knaben Wunderhorn)-dalciklus, Wo die schönen*

Trompeten blasen (1898) című darabja, amelynek utolsó verszaka szövegében és zenei anyagában épp úgy a csatába induló szerelmes ifjú halálának ki nem mondott sugallata, mint egy 1952-es, tragikus szépségű hanglemez-felvétel.

Ennek rögzítése idején Bruno Walter is, Kathleen Ferrier is, s a hősiesség munkájukat, helytállásukat a „felsőbb régiókból” figyelő Gustav Mahler is tudta: ez nem egyszerű zenei bravúr, a *Das Lied von der Erde* (*Dal a Földről*), ez a kínai költészet színe-javából komponált dalfüzér egyben a rák végső stádiumához közeledő énekesnő búcsúja. Sajnálatos, hogy Mark van Doren *An Anthology of World Poetry*-jének „elangolosított” Mahler-dalszöveg fordításai (Köztük a *Dal a Földről* tolmácsolások is!) épp annyira távol vannak a német textusok költőiségétől, mint az előbb említett szerelmi búcsú témájú *Csodakürt*-verszak, amelyet Richard Stokes a legnemesebb szándékkal fordított ugyan, de aligha a megrögzött „Perfect Mahlerite”-ok teljes megelégedésére. Az Arnim és Bretano részben folklorisztikus versgyűjteményéből származó, egyszerűségében is tragédiát sejtető szöveg németül így hangzik:

„Ich zieh in Krieg auf grüner Heid,
Die grüne Heide, die ist so weit.
Allwo dort die schönen Trompeten
blasen,
Da ist mein Haus, von grünem Rasen.”

„Harcba indulok most a zöld mezőre,
A zöld mezőre, messze-messze Tőle.
Amerre a trombiták szépséges
hangja szól,
Ott az én házam, hol a zöld fűben lakozom.”

(Petrőczy Éva fordítási kísérlete)

Mahler - The Song of the Earth (Ct.rc.: Kathleen Ferrier, Bruno Walter, Wiener Philharmoniker) (1:00:33)

Contralto : Kathleen Ferrier Tenor : Julius Patzak Wiener Philharmoniker
CONDUCTOR: Bruno Walter Recorded in 1952, at Vienna New Mastering in
2021 by AB for CMRR

00:00 I. Das Trinklied vom Jammer der Erde . The Drinking Song of Earth's
Sorrow Chanson à boire de la Douleur de la Terre

08:38 II. Der Einsame im Herbst . Autumn Loneliness . Le solitaire en
Automne

17:55 III. Von der Jugend . Of Youth . De la Jeunesse

20:56 IV. Von der Schönheit . Of Beauty . De la Beauté

27:42 V. Der Trunkene im Frühling . The Drunkard in Spring . L' Ivrogne au
Printemps

32:09 VI. Der Abschied . The Farewell . L'Adieu

Christa Ludwig

Mahler - Wo die schönen Trompeten blasen - Ludwig / Philharmonia / Klemperer (6:07)

Christa Ludwig Philharmonia Orchestra Otto Klemperer
Studio recording, London, 17 & 18.III.1964

Visszatérve ezek után Péteri Lóránt remekművére: egykori speckollunknak bizony óriási fényt, mélységet, távlatokat adott volna, ha az ő virtuális mivoltában is életteli *Gustav Mahler körút*-ján már akkor, 1971-ben esélyünk lett volna ott lépkedni. Ekkor azonban csak egy szakirodalmi háttér munka állt a Mahler versus Magyarország témában a rendelkezésünkre, a Péteri által is említett *Gedeon Tibor – Máthé Miklós* kötet, *Gustav Mahler*, amely 1965-ben, a Zeneműkiadónál jelent meg, s nagyon nemes szándékú, de sok szempontból iskolás, ismeretterjesztő munka. Tény és való azonban, hogy , mint a mára megsárgult kötet előszavából is kitűnik, céljait tekintve rokon 2023-as megjelenésű, jóval magasabb regiszterben járó utódával: „Ez a könyv új színnel óhajt hozzájárulni a Mahler-irodalomhoz, amennyiben az irodalomban [t. i. a zenei szakirodalomban! P. É.] elhanyagolt pesti éveit egykorú írások, újságok, folyóiratok, okmányok, visszaemlékezések fényében feltárja és magyar vonatkozásaiban megvilágítja.”

Erre a megvilágításra kis egyetemi csoportunknak annál is inkább égető szüksége lett volna, mert éppen 1971-ben mutatták be Visconti *Halál Velencében* című slágerfilmjét, amelyben Thomas Mann Aschenbach professzorát a rendező önkényesen Mahler bőrébe bújta. Ebben a filmváltozatban sokunban különösen Mahler *Ötödik szimfóniája* egyébként gyönyörű *Adagietto*-jának szinte eloperásított változata keltett viszolygást. Így Létay Vera zenekritikusban is, aki így írt a *Filmvilág* 1971 decemberi számában: „... Visconti tagadhatatlanul nagy művész ... a lényegét illetően azonban a külsőségekig jut csak el, ... az érzelmeket operai fortisszimóvá fokozza.”

Péterfi Lóránt könyve éppen ennek az ellenkezőjére vállalkozik. Nem látványos külsőségeket, egykori botrányocskákat talál, hanem olyan, nem könnyű kérdéseket bont ki, mutat meg teljes alaposággal, mint Mahler viszonya saját zsidóságához és a zsidó zenéhez, illetve tudatos ragaszkodását a saját kulturális és nyelvi hátterével harmonizáló német-cseh zenekultúra iránt. Gyakran szokták emlegetni a zene és a matematika közötti összefüggéseket.

Nos, ebben a könyvben nem illúziórontás, nem is valamiféle bel canto nimbusz rombolás a számtalan eligazító táblázat; az egyikből például kiderül, hogy Mahler karnagy úr Puccinit életében egyszer vezényelt, egyetlen bécsi *Pillangókisasszony*-előadást, míg Smetana operákat összesen nyolcvanhétszer. Meglehet, itt a nemzetépítés szolgálatába állított zene extrém példájával találkozunk, de cserébe nagyon sok kárpótlást kapunk. Ahogy Mahlernek is jutottak életre szóló barátságok, az eredeti szerződés helyett nem tíz, csupán három budapesti évében. Többek között Johannes Brahmsé, egy felejthetetlen budapesti *Don Giovanni* előadás után, *amelynek egyik leglelkesebb hallgatója ő volt*, (külön nagyszerű elemzést kapott a könyvben a karnagy-Mahler Mozart szemlélete és interperációinak ritka értéke!) továbbá *Apponyi Albertét, Michalovich Ödönét*, s a munkáját intendánsként minden erejével támogató *Beniczky Ferencét*, akit – Mahler vesztére – elnyeltek a politikai sikerek.

Nincs miért rejtegenem: a nem csupán monográfia, de tankönyv-értékű könyvnek azokat a fejezeteit szerettem meg különösen, amelyekben a szerző, kiváló zenei komparatistának bizonyulva, Gustav Mahler és néhány magyar zeneszerző művészetének párhuzamait hangsúlyozza. Így például *A mélység dalai – A 3. szimfónia és Jeney Zoltán kantátája* című írásában. Ennek a nagy alkotásnak, az *Aus tiefer Not*-nak a bemutatójára a Zeneakadémián került sor 2017 decemberében, a reformáció 500. születésnapját ünneplő év méltó lezárásául. E tanulmány méltó párja a *Kinek a búcsúja – Ligeti és Mahler* is. Ebben olvasható Ligeti egyik őszinte önvallomása: „...[Mahlert] tulajdonképpen csak felnőtt korban ismertem meg közelebbről. 1947 körül, pesti diákkoromban volt két csodálatos koncert: Klemperer dirigálta a IV. szimfóniát és Kleiber az elsőt. Ez utóbbi volt talán életem legnagyobb karmester-élménye.

[Otto Klemperer "Symphony No 4" Mahler \(München 1956\) \(54:09\)](#)

Elisabeth Lindermeier, Soprano Orchestra of the Bavarian Radio

Otto Klemperer, Conductor

München 1956

Amihez Mahlernek közvetlenül nincs köze, – akkoriban nem szerettem különösebben, beletartozott abba a »bombasztikus«, patetikus, későromantikus zenei világba, amelyet nemhogy én nem szerettem, de amit akkortájt nem volt divat, nem volt illő szeretni.” Ezt az idézetet erősíti az ugyancsak kiváló *Kodály, Mahler, Szabolcsi és Magyarország* tanulmány néhány sora is, idézet egy felháborítóan ostoba 1954-es kritikából, a *Színház és Mozi* nevezetű korabeli világlapból. Szemlélete, érvelése, stílusa kísértetiesen megegyezik azzal a minősíthetetlen minősítéssel, amellyel Jékely Zoltánt kizárták az Írószövetségből, mint afféle pommes funèbres-firkászt, örök poéta-halálmadarat: „...nem érthetünk egyet Mahler *Gyermeksirató* [már ez is borzalmas, az emelkedett *Gyermekgyászdalok* cím helyett! P. É.] című zenekari dalciklusának műsorba iktatásával.

Alma Mahler a lányaival: balról haladva **Maria Anna (Putzi)** és Anna Justine (Gucki) (© imagno / picturedesk.com)

E fülledt levegőjű, dekadenciába hajló és öncélú zene ma már nem időszerű [a nagyeszű szerző talán nem tudta, hogy a gyermekhalál épp úgy örök, nagyon fájdalmas jelenség, még a szocializmus virágzó hurraóptimizmusának idejében is, mint bármely korosztály végső búcsúja az élettől P. É] ...A hallgatóság megérezte, hogy e mű nem a ma emberének szól.”

Kathleen Ferrier: Kindertotenlieder [Bruno Walter] by Mahler (23:22)

Kindertotenlieder (poems by Friedrich Rückert)

I. Nun will die Sonn' hell aufgeh'n

II. Nun seh' ich wohl, warum so dunkle Flammen

III. Wenn dein Mütterlein tritt zur Tür herein

IV. Oft denk' ich, sie sind nur ausgegangen!

V. In diesem Wetter, in diesem Braus

Kathleen Ferrier, contralto Vienna Philharmonic Orchestra Conducted by

Bruno Walter

(London, 4. Oct. 1949)

Ez a legutóbb említett, a *Gyermekgyászdalok* érzéketlen kritikáját is megemlítő dolgozat azonban a bosszúság mellé nagy örömet is kínál: alapos és bölcs áttekintést a Mahler-Kodály-Szabolcsi életmű folklorisztikus gyökereinek rokonságáról.

Ugyanúgy, mint a könyv elején az a gyöngéd adalék, amely szerint 1888 karácsonyára magyar almát és körtét küldött ajándékba Gustav Mahler Iglauban (Jihlava) élő családjának, sőt, még egy jóízű (nem éppen kóser!) szalámi-kóstolót is felajánlott nekik. Jólesik arról is olvasnunk, hogy a valóban nem könnyű természetű Mahler igyekezett szeretettel és tisztelettel közeledni budapesti operaigazgató-elődjéhez, Erkel Sándorhoz.

Remélni merjük, hogy ez a kötet minden hazai nagy- és „kiskonzi” tanáraihoz és növendékeihez eljut, s mindazokhoz a zenebarátokhoz, akik érzik és tudják, megérett az idő a mahleri életmű és egyéniség igényes rehabilitálására! Ráadásként egy Budapest térképére is rákerülő Gustav Mahler-körutat és méltó, élettelinek érezhető Mahler szobrot még örömmel megérvénk..

Petróczi Éva